

MARÍA LUZ MORALES I EL PERIODISME CULTURAL DELS ANYS 30: MODERNITAT, CINEMA, PEDAGOGIA

GLÒRIA SANTA-MARIA I PILAR TUR

Perfil de la dilatada i densa trajectòria professional de María Luz Morales (A Coruña, 1889 - Barcelona, 1980), una de les primeres dones periodistes de treball diari a les redaccions i la primera a assumir la direcció d'un diari a Espanya. Parem especial atenció a la seva activitat durant els anys 30 i articulem la nostra anàlisi al voltant de dos eixos centrals a la creació de Morales: la voluntat de dignificar un art aleshores jove com el cinema i l'ús de les pàgines "femenines" de la premsa per tal d'eleva el nivell cultural de les lectores.

PARAULES CLAU: María Luz Morales, periodisme anys 30, periodisme barceloní, dones periodistes, Irene Polo.

María Luz Morales y el periodismo cultural de los años 30: modernidad, cine, pedagogía

Perfil de la dilatada y densa trayectoria profesional de María Luz Morales (A Coruña, 1889- Barcelona, 1980), una de las primeras mujeres periodistas de trabajo diario en las redacciones y la primera en asumir la dirección de un periódico en España. Ponemos especial atención en su actividad durante los años 30 y articulamos nuestro análisis en dos ejes centrales en la creación de Morales: la voluntad de dignificar el cine, un arte joven en aquellos años, y el uso de las páginas "femeninas" de la prensa con el fin de elevar el nivel cultural de las lectoras.

PALABRAS CLAVE: María Luz Morales, periodismo años 30, periodismo barcelonés, mujeres periodistas, Irene Polo.

María Luz Morales and the Cultural Journalism of the Thirties: Modernity, Cinema and Pedagogy

A profile of the long and involved professional life of one of Spain's first female staff newsroom journalists and the first woman to head a Spanish newspaper: Maria Luz Morales (A Coruña, 1899-Barcelona, 1980). The article focuses, in particular, on her work throughout the 1930s, characterized by two main goals: enhancing the perception of cinema —still a young art at the time— and the development of "feminine" sections in the newspaper that strove to educate her female readers.

KEY WORDS: María Luz Morales, journalism in the thirties, journalism in Barcelona, women journalists, Irene Polo.

El mes d'agost de 1933 van coincidir a Andorra les periodistes María Luz Morales i Irene Polo com a corresponsals a les primeres eleccions per sufragi universal masculí en el Principat. En aquell moment eren les úniques dones periodistes de treball diari a les redaccions barcelonines i gaudien ja d'un merescut prestigi professional. Polo destacava pels seus reportatges de carrer, valents i brillants, i s'ocupava de la secció de treball del diari *L'Opinió* (Polo, 2003) i Morales era la responsable de la secció de cinema de *La Vanguardia*, àmbit en què era una reconeguda especialista.

Les dues corresponsals —que van cobrir aquest episodi andorrà des de posicions periodístiques i perspectives ideològiques ben diferents— compartien, però, alguns dels trets que van caracteritzar la seva vida personal i professional. Obligades a treballar en diverses ocupacions simultànies per mantenir una família que havia quedat al seu càrrec, van iniciar-se en el món del periodisme amb col·laboracions a les pàgines femenines i cinematogràfiques (indústria en què hi van treballar ambdues: Morales a la productora Paramount, Polo a la casa Gaumont). A més, les dues van abordar les pàgines femenines des de posicions gens convencionals: Irene Polo amb un to irònic i sorneguer, i María Luz Morales amb l'objectiu d'elevat el nivell cultural de les dones lectores. Un altre punt en comú era el domini d'idiomes estrangers, cosa que va permetre que completessin els seus ingressos amb traduccions, especialment en la dura etapa de postguerra en què no van poder exercir el periodisme, Polo exiliada a l'Argentina, i Morales apartada de la professió després d'un període d'empresonament.

La curta vida d'Irene Polo ha limitat l'estudi sobre la seva producció periodística a la dècada dels anys 30; aquesta limitació personal, però, ha permès conèixer en profunditat el seu paper en el periodisme barceloní de l'època. En canvi, en el cas de María Luz Morales, la llarga carrera professional i les múltiples activitats culturals que va desplegar, han comportat que quedi desdibuixat el seu pes en el periodisme previ a la guerra civil reduït, en algunes ocasions, a un comentari sobre el fet d'haver estat la primera directora d'un diari a Espanya.¹

María Luz Morales Godoy havia debutat en el periodisme com a participant, el maig de 1920, en el concurs convocat entre les lectores de la revista *El Hogar y la Moda*, per cobrir la plaça de “redactora de cròniques”.² Aquest càrrec comportava l'autoria d'un article a la primera pàgina de cada número amb el títol fix “Revista de la moda”, que faria la funció d'editorial.

La seva primera col·laboració, encara com a concursant, va aparèixer publicada el 30 de juny i tractava de les últimes tendències de la moda que havia

¹ Una excepció remarcable és l'estudi d'Elvira Altés (2007) sobre María Luz Morales a *Les periodistes en el temps de la república*. Vegeu també les múltiples referències a María Luz Morales a Neus Real Mercadal (2007).

² *El Hogar y la Moda* es publicava des del mes d'abril de 1909.

tingut ocasió de copsar en un recent viatge a Londres i a París. Uns dies més tard, el 20 de juliol, la revista informava que María Luz Morales havia estat la cronista elegida i que començaria a exercir des del número següent. Poc després era nomenada directora de la publicació.

A partir de 1921 simultanieja la funció de directora de *El Hogar y la Moda* amb col·laboracions esporàdiques a *La Vanguardia* on signa el primer escrit el 5 de juliol, un article —“Las hadas vuelven”— que celebrava les representacions de teatre infantil i es pronunciava a favor d'un teatre per a tots els públics.

Dos anys més tard, el 1923, ja escriurà regularment al diari de la família Godó i, a partir del 17 de novembre, s'hi ocupa de la nova secció setmanal “Vida cinematogràfica”, on publica articles amb el pseudònim Felipe Centeno —en record del personatge de Pérez Galdós— de vegades al costat d'altres informacions signades amb les seves inicials reals (M.L.M.).

En una època en què els articles de cinema es limitaven a les informacions proporcionades per les productores sobre artistes i pel·lícules, destaca l'enfocament original de les col·laboracions signades per Felipe Centeno, amb la voluntat de dignificar un art tan jove com el cinema. Entre d'altres escrits, “El cine y la crítica” (24-11-1923) reclama l'existència d'una crítica cinematogràfica seriosa per tal que es pugui considerar el cinema un art i no tan sols un mitjà de distracció o un producte industrial; “El cine de los niños” (1-12-1923) proposa la utilització del cinema com a eina a l'escola i també com a canal de difusió de contes i d'històries adreçades als infants; “La novela en el cine” (29-12-1923) rebutja l'adaptació de les grans obres de la literatura al cinema perquè les pel·lícules mai no podran superar l'original; “El paisaje en el cine” (26-1-1924) es pronuncia a favor de la utilització de paisatges naturals en lloc de decorats; “El olvidado” (6-6-1925) reivindica la importància dels operadors que treballen darrera les càmeres. Temes i qüestions que encara ara són rellevants, que proven la perspicàcia de Morales i el seu agut sentit de les possibilitats del nou mitjà.

Aquests articles agraden a la productora cinematogràfica Paramount que, en temps encara del cinema mut, demana a *La Vanguardia* una entrevista amb Felipe Centeno i, després de la sorpresa inicial de trobar-se amb una dona, la contracta com a assessora literària.³ Amb l'arribada del cinema sonor, a més de traduir els textos i escriure els diàlegs, els adaptarà a la fonètica espanyola.

A més dels escrits sobre cinema, l'any 1925, publica una sèrie d'articles sobre Barcelona a la revista *D'Ací i d'Allà*, traduïts al català per Ramon Surinyachs Senties.

³ Aquest episodi està explicat a Antonina Rodrigo (1996: 203-214).

“Libros, mujeres, niños”

En paral·lel a l'activitat periodística, María Luz Morales dirigeix la col·lecció “Obras maestras al alcance de los niños”, publicada per l'editorial Araluce.⁴ Entre 1923 i 1930, realitza adaptacions per a infants d'obres d'Homer, Esquil, Dant, Shakespeare, Cervantes, Tirso de Molina, Goethe i altres autors, en uns llibres de disseny i imatges acurats amb què molts nens i nenes es van familiaritzar amb els clàssics.

En aquells anys, de 1926 a 1931, col·labora al diari madrileny *El Sol*. Hi escriu la pàgina femenina setmanal “La mujer, el niño y el hogar”, de bell nou amb la voluntat de promoure l'accés de les dones a la cultura, malgrat les pressions que rebia per reconduir els textos als continguts tradicionals d'aquest tipus de pàgines. També hi publica crítiques literàries i escrits d'altres temàtiques com el que adreça a les dones gallegues el 1929 —“Galega, para i escoita”— en què recrimina a les dones cultes que només parlin el gallec en família, o un altre de 1930 sobre la problemàtica lingüística a Galícia.⁵ A *El Sol* col·laboraven escriptors catalans, com Gaziell, Josep Carner, Carles Soldevila i Josep Pla i, a petició del director del diari, la periodista va fer d'intermediària amb Víctor Català perquè hi escrigués relats curts, que es van publicar durant 1928 i 1929. María Luz Morales els tradueix al castellà i així comença la col·laboració professional entre les dues escriptores que ja es coneixien i es cartejaven des del 1925 i que continuaran mantenint correspondència fins als anys 50. Aquesta col·laboració inclourà la correcció estilística de posteriors textos en castellà de Víctor Català, així com la supervisió d'altres traduccions.⁶ Molts anys després escrivia: “Cualquiera que me conozca sabe que el catalán es ‘mi amada lengua otra’” (Morales, 1973: 149).

També el 1926, María Luz Morales debuta a *Mediterráneo. Revista ilustrada de turismo*. El núm. 7 d'aquesta publicació de Barcelona anuncia “el *début* en las páginas de *Mediterráneo* de la brillante cronista de modas, María Luz Morales, cuya firma es justamente cotizada y solicitada en la Prensa”. Hi escriu articles sobre moda acompanyats de moltes fotografies, i també alguns relats curts en forma de diàlegs teatrals.

Aquesta brillant trajectòria comença aquell mateix any a ser reconeguda. En ocasió del primer Dia del Llibre —el 7 d'octubre— a Barcelona, la Reial

⁴ Aquesta col·lecció va ser declarada d'utilitat pública.

⁵ María Luz Morales havia nascut a la Corunya el 1889, tot i que pocs anys després la seva família s'instal·là a Barcelona, on el pare va exercir d'administrador de la delegació d'hisenda. María Luz va estudiar idiomes a l'Institut de Cultura de Francesca Bonnemaison i, posteriorment, va ser alumna del Seminari de Pedagogia del Consell d'Investigació Pedagògica de la Mancomunitat de Catalunya.

⁶ Per a tot el relacionat amb les traduccions de Víctor Català, vegeu Amparo Hurtado (2006: 43-54) i també, Juan M. Ribera Llopis (2007).

Acadèmia de Bones Lletres convoca, amb el suport de la Cambra del Llibre, un concurs per premiar els articles periodístics més notables sobre el llibre.⁷ María Luz Morales guanya el premi amb un article publicat a *La Vanguardia* amb el títol “Elogio del libro” (14-9-1926) on, a partir del comentari sobre l’episodi de la crema dels llibres de Don Quijote, fa una defensa vehement dels llibres i del Dia del Llibre com a eina per popularitzar la lectura.

La seva implicació amb el Dia del Llibre continuarà en edicions posteriors. Escriu l’obra *Libros, mujeres, niños*, que la Cambra del Llibre edita i regala durant la jornada de l’any 1928, col·labora en el volum del Comitè Femenino de Mejoras Sociales titulat *Mi mejor amigo* i, en la diada del Llibre de 1930, presenta i signa exemplars del seu assaig *Las románticas (1830-1930)*.

Del Barcelona Film Club a la Residència de Senyoretetes Estudiants

El 4 d’octubre de 1930 apareix el *Semanario Cinematográfico Ilustrado Films Selectos*, i Morales n’és una de les firmes destacades. En general signa amb el seu nom i, només de manera esporàdica, com a Felipe Centeno. Hi escriu articles especialitzats i molt documentats, sobre una varietat de temes: els finals de les pel·lícules, les *vamps*, les lletges del cinema, la fotogènia, la indumentària, la feina de redactor, la música, els gossos a la pantalla, la dona i el cinema... Des del 24 de gener de 1931 combina aquest tipus d’article amb una secció que sota el títol “De la historia del cine” es remunta als inicis del setè art i en va repassant els diversos gèneres i els esdeveniments més importants. A partir de 1932 hi col·laborarà només de manera ocasional.

Aquesta gran afició i dedicació al cinema la portarà —amb Carles Soldevila, Maria Casanovas, Santiago Rusiñol i Miquel Utrillo— a la Junta directiva del Barcelona Film Club, cineclub fundat el febrer de 1929, que agrupava la intel·lectualitat cinèfila de la ciutat i que, a partir del mes d’abril, organitza sessions conjuntament amb la revista *Mirador*. Aquestes sessions van tenir força impacte cultural.

El començament del cinema sonor va intensificar el treball d’aquest col·lectiu cinèfil. Eren anys en què es provava de fer una indústria cinematogràfica autòctona. L’any 1931 María Luz va ser membre del comitè del Congrés Hispanoamericà de Cinematografia. Hi participa a la secció “L’idioma en el cinematògraf”, amb Gaziell, Josep M. de Sagarra, Rafael López de Haro i d’altres. A més, va presidir el jurat del primer concurs català de cinema, organitzat pel Centre Excursionista de Catalunya, alhora que és una de les ponents en el primer cicle de conferències sobre cinema a la Universitat de Barcelona —celebrat de febrer a abril de 1932— amb la conferència “La moda i el cinema”. Aquest cicle formava part d’un pla d’educació i cinema que Guillem Díaz-Plaja havia

⁷ Amb la primera celebració, el 7 d’octubre, queda instituit com a Dia del Llibre fins que, el 1931, passarà al 23 d’abril.

presentat a la conselleria de Cultura de la Generalitat, que tenia previst començar a l'ensenyament primari (dibuixos animats, documentals...), continuar a l'ensenyament secundari i després a la Facultat de Filosofia i Lletres, al Seminari de Pedagogia i a l'Institut de Pedagogia. Un any més tard, els mesos de gener i febrer de 1933, Morales va organitzar i va impartir un curs de cinema en quatre conferències a la Llibreria Catalònia.

L'afició al cinema la combina amb l'interès per una varietat de temes tractats en múltiples escenaris (associacions literàries i culturals com Amics de la Poesia, Conferencia Club, Círculo Ecuestre, Lyceum Club, Centro Cultural Gallego —del qual, a més, n'era la presidenta honorària—, ateneus i escoles populars).

María Luz Morales disserta sobre periodisme, literatura, pedagogia i altres temes culturals, moltes vegades des del punt de vista de les dones o en actes dirigits a elles amb la voluntat de conscienciar-les sobre la importància de millorar la seva formació cultural: “En los actuales tiempos en que las artes de tocador y los artificios de la moda establecen entre todas las mujeres un tono de uniformidad, solo la inteligencia, la jerarquía mental adquirida por el contacto con el libro, que es la cultura, puede diferenciarlas”.⁸

Aquest interès per la promoció cultural de les dones i pels temes pedagògics l'havia conduït, l'any 1929, a treballar en el projecte de fundació a Barcelona d'una residència per a dones estudiants similar a la Residencia de Señoritas existent a Madrid, que va conèixer durant els anys en què col·laborava amb el diari *El Sol*, i on va fer amistat amb la directora María de Maeztu. A la residència madrilenya va entrar en contacte també amb Maria Sklodowska (Mme. Curie) i la seva filla Eva, a les quals va fer de cicerone, durant uns dies, per Madrid i rodalies. El projecte barceloní es va concretar en la Residència de Senyorettes Estudiantes, situada al Palau de Pedralbes de Barcelona —que depenia de la Generalitat i de l'Ajuntament— i de la qual, el 1931, va ser nomenada directora, una experiència que va quedar truncada amb la guerra civil.

El vot masculí a Andorra, el vot femení a Espanya

La corresponsalia des d'Andorra, l'any 1933, va ser el primer treball de María Luz Morales sobre un tema no estrictament cultural per a *La Vanguardia*. Com diem en les primeres línies d'aquest article, l'agost de 1933 se celebraven les primeres eleccions per sufragi universal masculí en una Andorra on, fins aleshores, el vot estava limitat als “caps de casa”. Els comicis es produïen en un estiu agitat: vaga de treballadors de la FHASA,⁹ conflicte entre aquesta empresa i el Consell de la Vall, destitució del Consell per part del Tribunal de Corts seguida de la negativa

⁸ Ressenya sobre la conferència de María Luz Morales al Círculo Ecuestre, *La Vanguardia*, 8-10-1927, pàg. 8.

⁹ Forces Elèctriques d'Andorra S.A., que tenia la concessió gratuïta de l'explotació dels salts d'aigua a canvi de construir les carreteres fins a França.

del consellers a abandonar els càrrecs i, finalment, ocupació d'Andorra pels gendarmes francesos, a petició del bisbe copríncep, per acabar amb la resistència del Consell.

Les cròniques de Morales segueixen la línia del diari de minimització del conflicte i suport als coprínecs, marcada pels articles del director Gaziel i de l'historiador i jurista Ferran Valls i Taberner, que era també jutge d'apel·lació del Principat d'Andorra per designació del copríncep episcopal.

Així, per exemple, el 26 d'agost María Luz escriu: "El turismo, pronto a convertirlo todo en espectáculo, bien querría añadir a su programa de Andorra, siquiera una muestra de revolución. Afortunadamente, y a pesar de la huelga en las obras de la F.H.A.S.A. [...], y de otros posibles factores de perturbación, parece que ese número del programa ha quedado suprimido ya".

Ara bé, a diferència de les notícies publicades a *La Vanguardia*, que només exposaven el punt de vista dels partidaris dels coprínecs i no recollien les motivacions dels opositors, sense deixar d'oferir-ne una visió negativa, el relat de Morales té un caràcter més plural. Per tal d'evidenciar la divisió d'opinions, hi introdueix comentaris de ciutadans anònims sobre la difícil situació que viu el país: "Todo se queda en simple comentario, y aún éstos tan divididos, que, entre las infinitas, diversas opiniones que hemos podido recoger, se cuentan en partes casi exactamente iguales, las que acatan la autoridad suprema del 'Tribunal de Corts' y ensalzan la actitud de los coprínecs, y los que, por el contrario, se suman al criterio del destituido Consejo General" (27-8-1933). La periodista diu ajustar-se així a l'objectiu que el diari li ha encomanat: "El cronista no quiere ser infiel a la misión que le han dado de ir describiendo 'lo que ven sus ojos'" (26-8-1933).

Aquesta mateixa voluntat d'objectivitat, malgrat la seva posició evident de suport a una de les parts, es mostra també en la darrera crònica. Així, l'1 de setembre de 1933, davant la confusió sobre els resultats electorals, mentre un corresponsal de *La Vanguardia* des de la Seu d'Urgell s'inclina per atribuir la victòria al partidaris dels coprínecs, Morales, en canvi, es limita a avançar que entre els elegits hi ha representants de totes les tendències.

El 19 de novembre d'aquell mateix any 1933, se celebren les segones eleccions generals de la República espanyola, amb participació per primer cop de les dones. Morales s'interroga sobre el destí del nou vot femení en tres reportatges que es publiquen entre el 25 i el 27 d'octubre en què entrevista a dones integrants dels diferents partits i explica al darrer text la repercussió d'aquests reportatges en els mateixos partits o al carrer. L'endemà de les eleccions publica també un article on es mostra orgullosa de la resposta de les dones a la convocatòria.

L'homenatge a Lorca

A més d'aquests treballs puntuals i d'algunes entrevistes, com la que fa al rector de la universitat Bosch i Gimpera (15-12-1933), durant l'any 1933 María Luz Morales passa a ocupar-se de temes culturals i de la crítica de llibres, i deixa de signar les pàgines de cinema de *La Vanguardia*. Escriu, també sense signar-les, les ressenyes d'actes culturals com les conferències organitzades pel Conferencia Club o per Amics de la Poesia.

Poc després, el 1934, comença a fer les crítiques de teatre del diari, activitat que propiciarà la relació amb Federico García Lorca. El poeta i dramaturg es presenta sobtadament a casa de la periodista el dia 14 de desembre de 1935 per agrair-li les crítiques amb motiu de l'estrena a Barcelona de *Doña Rosita la Soltera* i de *Yerma*, en què María Luz Morales s'havia mostrat fascinada per les obres contra el parer de la majoria de crítics conservadors que les desaprovaven per immorals. La visita s'allarga durant quatre hores en les quals, segons la periodista, conversen com a vells amics encara que tot just s'acabin de conèixer. Uns dies després, María Luz Morales signa, juntament amb escriptors com Carles Soldevila, Josep Maria de Sagarra, Joan Puig i Ferrater i periodistes com Josep Maria Massip i Joaquim Ventalló, la convocatòria a un sopar d'homenatge a García Lorca.

Les crítiques de teatre de María Luz Morales són minucioses i analitzen tots els elements que intervenen en l'espectacle. Sovint, els comentaris són durs però manté sempre una forma amable i acaba destacant-ne algun aspecte positiu (la interpretació, els aplaudiments del públic, l'humor, el vestuari...). Per exemple, en la crítica a l'obra *No juguéis con esas cosas* de Jacinto Benavente (27-11-1935) diu:

La fábula es levisima y los caracteres —excepto en algunos fuertes y eficaces trazos caricaturescos— quedan apenas dibujados. El de la que podríamos llamar protagonista [...] se le escapa en seguida al autor de entre las manos [...]. Pues ni aún en este segundo aspecto ahonda mucho el autor, y hemos de creer que la damisela está enamorada... porque él nos lo asegura, nos lo dice. Eso sí, ¡cómo lo dice! Especialmente en el segundo acto es esta obra de Benavente una muestra del mejor diálogo de Benavente.

Una altra crítica (13-12-1935) acaba:

Pues no hay que decir cómo la presencia y el trabajo de esta exquisita actriz [Paulina Singermann] continúan ejerciendo su magia sobre el público y crítica, hasta el punto de hacernos olvidar la escasa consistencia de las obras de su repertorio. Su talento y su gracia llenan de contenido la acción insulsa y el diálogo banal. En 'Una chica ultramoderna' encarna de modo prodigioso la osada travesura de la

protagonista. Los elementos —algunos muy valiosos— de su compañía, la secundan con disciplina digna de elogio.

María Luz Morales treballa de manera infatigable alternant la professió periodística amb la traducció de textos literaris, especialment del francès i l'anglès però també del català, italià i portuguès, i amb la publicació d'obres pròpies: llibres infantils, biografies, textos adreçats a les dones, i fins i tot una obra teatral, *Romanza de media noche*, que escriu en col·laboració amb la seva amiga Elisabeth Mulder, estrenada el 1936.

Aquesta vertiginosa activitat responia a la necessitat de mantenir la família, com es desprèn d'una carta que li dirigeix Caterina Albert: “Como perro viejo que soy, permítame usted que le de un consejo, Lucita: no abuse usted de sus fuerzas, considere que ellas son la mejor garantía para usted y para los demás. Si uno se mata o se agota —lo que es aún peor—, la cuestión económica tampoco se soluciona, sino todo lo contrario” (Morales, 1973: 171).

Directora de *La Vanguardia* durant la Guerra Civil

El 22 de juliol de 1936 *La Vanguardia* anuncia que el diari ha estat confiscat pel govern de la Generalitat. Tres dies més tard, el director, Gaziol, marxa a l'estranger i el diari queda sota el control d'un comitè obrer integrat per representants de la redacció, tallers, administració i altres seccions. A petició d'aquest comitè María Luz Morales es fa càrrec de la direcció, i es converteix així en la primera dona directora d'un diari a Espanya. L'edició del diari del 7 d'agost recull el nomenament de la periodista.

Anys més tard, en conversa amb Joan Sariol, María Luz rememorava aquell episodi:

Yo, como mujer, como simple redactora o como simple escritora, era una carta en blanco. Tal vez, contempladas las cosas con diplomacia, resultaba ser la persona más adecuada... Llevaba algunos años en la casa. Al margen, absolutamente, de la política. Pertenezco a una familia de funcionarios y militares y, nunca jamás, la política ha seducido a ninguno de los míos. Cuando viene a casa la comisión del periódico estoy enferma en cama. Mi madre no deja pasar a nadie. Digo que entren. Me sorprende la propuesta. No sabía nada de la rápida partida de Gaziol al extranjero. “El lugar que me ofrecen no es para mí” —digo. Insisten. Pido veinticuatro horas para pensarlo. Consulto con dos buenos amigos, Carlos Soldevila y Tomás Garcés. Ambos coinciden que “en los momentos actuales decir que no es peligrosísimo”. Vuelve al día siguiente Martínez Tomás. “Yo soy el culpable —dice. Pero todos están conformes”. Accedo pero con una condición. Conozco perfectamente la técnica del periódico. Tendré cuidado de la marcha de la dirección.

Respondo de que el periódico saldrá puntualmente y que no se insubordinará nadie. Pero si acepto es solo con carácter puramente provisional. Cuanto a la parte política tiene que llevarla otro. Yo solo haré periodismo. “No te preocupes” —se me dice. “La política la determinará el comité que acaba de constituirse”. (citada en Voltes Bou, 1974: 42-43)

Per accentuar la provisionalitat de la seva acceptació, María Luz Morales va posar una altra condició: que continuaria cobrant sou de redactor. Efectivament, quan l'agost de 1936 s'inscriu a l'Agrupació Professional de Periodistes (UGT) com a directora, declara un sou de 600 pessetes, el més baix de tots els directores de diaris inscrits (Gaziel en cobrava 5.000) i més baix que el d'alguns dels redactors de *La Vanguardia*. Després de sis mesos demana que la substitueixin i ella mateixa proposa Paulino Massip. El nou director, conegut de la periodista perquè treballava a *La Voz* de Madrid, de l'empresa de *El Sol*, declara un sou de 800 pessetes al març de l'any següent. Tenint en compte que els sous dels redactors oscil·laven entre les 200 i les 750 pessetes, i que per a totes les categories predominaven els de 300 i 400 pessetes, cal observar que María Luz Morales estava ben pagada com a redactora i no oblidem que és l'única dona de *La Vanguardia* que apareix al registre de l'Agrupació.

Els editorials del diari els rebia directament del comitè. En la conversa amb Joan Sariol, abans citada, diu: “Y algunos [editoriales] yo misma cuidaría de eliminarlos. Por ejemplo, cuando fusilaron a Goded y Burriel recibí uno muy explosivo. Reúno el comité y digo que aquello es impropio, que vamos contra la tradición del periódico, que los muertos no deben ser insultados. Pongo el cargo a disposición de todos. El artículo pasa directamente al cesto de los papeles” (citada en Voltes Bou, 1974: 43).

En l'etapa de directora va fer una reforma tipogràfica del diari, l'octubre de 1936, i va introduir una pàgina d'art i literatura amb col·laboracions de Benjamín Jarnés i Joaquim Folch i Torres, així com una altra de cinema i teatre —“La Escena, La Pantalla”— en què escrivien Carrasco de la Rubia, Juan Ruiz de Larios i ella mateixa. *La Vanguardia* va tancar l'exercici de 1936 amb uns beneficis d'1.386.550,75 pessetes (Huertas, 2006). Quaranta anys després la periodista considerava aquest període de directora com un simple acte de servei, difícil i espinós, al seu periòdic i afegia: “Si en algún momento pude, desde ese cargo, evitar mayores males, ese sería mi mejor recuerdo. También el de la gente buena que en ello me ayudó. Aunque, para ser sincera, los tiempos de la guerra no dejaron recuerdos, sino heridas”. En una altra ocasió, a la pregunta de si hi havia algun capítol de la seva vida professional que volgués esborrar, havia contestat: “Sí, todos los que corresponden a la guerra civil..., tanto de mi vida profesional como particular” (Favà, 1975: 80-81).

Durant la guerra civil va ser secretària del grup de Dones Galleguistes de Barcelona i el juliol de 1936 va participar en els actes organitzats a la ciutat

comtal amb motiu de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Galícia. El març de 1938 signà, junt a un nombrós grup d'intel·lectuals, un manifest en favor de la República titulat "Los intelectuales de España, por la victoria del pueblo". El mateix any va participar en la producció de la pel·lícula d'André Malraux *Sierra de Teruel (L'espoir)*, filmada en gran part a Barcelona i els voltants.

Les represàlies a la postguerra i la lenta normalització

El 1939, acabada la guerra, tots els redactors de *La Vanguardia* són depurats, se'ls retira el passaport i se'ls prohibeix treballar en premsa. El 1940, María Luz Morales és detinguda i empresonada. L'agència de notícies *Cifra* va fer circular la notícia que alguns diaris publicaven el 21 de febrer: "Ha sido detenida la conocida periodista María Luz Morales, que en tiempo rojo fue directora de *La Vanguardia*. Ha ingresado en los calabozos de la Jefatura de Policía". Va ser tancada en una aula d'un convent de monges de la carretera de Sarrià de Barcelona, habilitat com a presó. Segons el fill de la seva amiga Elisabeth Mulder, recordava amb veritable horror l'estada a presidi però, tot i que se sentia molt dolguda, no volia parlar d'aquell període per no malparlar dels propietaris de *La Vanguardia* que no l'havien defensat i li havien pagat així la fidelitat al diari, quan ella havia acceptat el nomenament de directora perquè el diari pogués continuar endavant.¹⁰ Les condicions que suportaven les preses eren molt dures fins al punt que, segons Antonina Rodrigo, les monges obligaven a les detingudes a executar a les seves companyes d'infortuni. Va passar 40 dies a la presó i quan en va sortir, li van negar la inscripció al Registro Oficial de Periodistas i, per tant, no podia exercir la professió (Martínez Mañas, 1988; Rodrigo, 1996: 213).

Els primers anys de la postguerra publica articles, entre d'altres, a la revista *Lecturas*, que signa amb els pseudònims "Ariel" i "Jorge Marinada", aquest últim cognom pres del nom que Emilia Pardo Bazán donava a la Corunya a les seves novel·les. El 1948 li retornen el carnet de premsa i entra a la redacció del *Diario de Barcelona* on escriurà fins a la seva mort articles sobre temes culturals (literatura, cinema) i crítiques de teatre i moda. Els seus treballs en aquest diari li van fer guanyar el Premi Nacional de Teatre per a la millor tasca periodística durant la temporada 1961-1962. El 1953 publica col·laboracions literàries a la revista *Tururut*. Col·labora, així mateix, a *El Noticiero Universal* i a *Hoja del Lunes*.

Durant els anys 50, va poder reprendre amb força la seva vinculació amb el món del cinema. A partir de 1950 escriu a la revista *Fotogramas* i publica l'enciclopèdia *El cine. Historia ilustrada del séptimo arte*, obra cabdal per als amants del cinema, elogiada per Terenci Moix al seu llibre de memòries *El peso de la paja*. María Luz escriu la novel·la *El amor empieza en sábado*, ambientada

¹⁰ Posteriorment va rebre el reconeixement dels propietaris de *La Vanguardia* en ser-li atorgat el premi Godó Lallana de periodisme, l'any 1973.

en el món de les distribuïdores cinematogràfiques, que és adaptada com a guió cinematogràfic de la pel·lícula homònima, dirigida per Victorio Aguado el 1958.

El seu interès en la moda va revertir en una *Història de la moda* en tres volums, que va publicar el 1947, i en les col·laboracions a *Hogar y Moda* aparegudes fins al moment de la seva mort. En l'última època hi escrivia una crítica literària a cada número de la revista, de periodicitat quinzenal. El darrer article, publicat pòstumament l'1 de novembre de 1980, era una crítica del llibre de Valentín Rasputín, *El adiós a Matiora*.

Ha deixat així mateix una extensa obra com a traductora, activitat que, com hem vist, havia començat ja abans de la guerra. Traduí del català (Xavier Benguerel, Carles Riba i Santiago Rusiñol, a més de la ja esmentada Víctor Català), de l'anglès, francès i italià (George Eliot, Alfred Tennyson, James Matthew Barrie, Thomas Hardy, Henry James, Vicky Baum, Octave Aubry, Colette, André Maurois, Rafael Sabatini, Abbé Prévost...).

Va fundar l'editorial Surco i va dirigir l'enciclopèdia *Universitas* de l'editorial Salvat. Va escriure biografies, obres de divulgació, assajos, novel·les, contes infantils i juvenils, antologies com el *Libro de Oro de la Poesía en lengua castellana* (1970). A més de les obres ja citades cal esmentar *Maestrita rural* (1930), *Algunas mujeres* (1932), *Vida de Edison* (1934), *Siluetas ejemplares* (1935), *Madame Curie* (1936), *Tres historias de amor en la Revolución Francesa* (1942), *Balcón al Atlántico* (1955), *Historias del décimo círculo* (1962) i *Alguien a quien conocí* (1973). En aquesta darrera obra, que es podria considerar un híbrid entre memòries i l'assaig, relata les seves trobades amb Madame Curie, Herman von Keyserling, Gabriela Mistral, Paul Valéry, Víctor Català, Federico García Lorca i André Malraux.

El 24 de gener de 1978 l'Associació de la Premsa va oferir a Barcelona un homenatge a un grup de periodistes que havien estat separats de l'activitat professional en acabar la guerra civil, entre els quals s'inclou María Luz Morales. El 23 de setembre de 1980 els diaris de Barcelona publicaven la notícia de la seva mort el dia anterior i els companys de professió li van dedicar nombrosos articles que en destacaven la llarga trajectòria, la categoria professional i la qualitat humana. Acabava una vida i una trajectòria professional d'envergadura i fertilitat formidables, moria una periodista i una intel·lectual atenta de manera constant a les palpitations de la cultura del segle XX.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Altés, Elvira (2007), *Les periodistes en el temps de la república*, Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- Favà, Mª Luisa (1975), *50 mujeres de nuestro tiempo*, Barcelona, Diáfora.
- Huertas, Josep M. (2006), *Una història de La Vanguardia*, Barcelona, Angle.

- Hurtado Díaz, Amparo (2006), “Caterina Albert i María Luz Morales”, *Cuadernos Hispanoamericanos*, 671: 43-54.
- Martínez Mañas, María del Mar (1988), *La obra narrativa de Elisabeth Mulder*, Tesi doctoral, Departament de Filologia Espanyola de la Universitat Complutense de Madrid.
- Morales, María Luz (1921), “Las hadas vuelven”, *La Vanguardia*, 5 de juliol de 1921, p.10.
- (1923), “El cine y la crítica”, *La Vanguardia*, 24 de novembre de 1923, p.9.
 - (1923), “El cine de los niños”, *La Vanguardia*, 1 de desembre de 1923, p. 9.
 - (1923), “La novela en el cine”, *La Vanguardia*, 29 de desembre de 1923, p. 13.
 - (1924), “El paisaje en el cine”, *La Vanguardia*, 26 de gener de 1924, p. 17.
 - (1925), “El olvidado”, *La Vanguardia*, 6 de juny de 1925, p. 18.
 - (1926), “Elogio del libro”, *La Vanguardia*, 14 de setembre de 1926, pp. 7-8
 - (1933), “Tranquilidad en Andorra. Carta de Andorra”, *La Vanguardia*, 26 d’agost de 1933, p. 5.
 - (1933), “La situación en Andorra. Carta de Andorra”, *La Vanguardia*, 27 d’agost de 1933, p. 6.
 - (1933), “Las elecciones de Andorra. Impresión”, *La Vanguardia*, 1 de setembre de 1933, p. 5.
 - (1933), “Ante las próximas elecciones ¿A quién votarán nuestras mujeres? La incógnita del voto femenino”, *La Vanguardia*, 25 d’octubre de 1933, p. 5.
 - (1933), “Ante las próximas elecciones ¿A quién votarán nuestras mujeres? Media vuelta a la izquierda”, *La Vanguardia*, 26 d’octubre de 1933, p. 7.
 - (1933), “Ante las próximas elecciones ¿A quién votarán nuestras mujeres? Ecos del salón y de la calle”, *La Vanguardia*, 27 d’octubre de 1933, p. 5.
 - (1933), “Eva ante las urnas”, *La Vanguardia*, 21 de novembre de 1933, p. 8.
 - (1933), “El nuevo rector de la Universidad”, *La Vanguardia*, 15 de desembre de 1933, p. 6.
 - (1935), “Yerma, poema trágico, en tres actos, de Federico García Lorca”, *La Vanguardia*, 19 de setembre de 1935, p. 10.
 - (1935), “No jugueis con esas cosas, tres actos, de don Jacinto Benavente”, *La Vanguardia*, 27 de novembre de 1935, p. 9.
 - (1935), “Una chica ultramoderna, 3 Actos, de J. Danvitz”, *La Vanguardia*, 13 de desembre de 1935, p. 13.
 - (1935), “Doña Rosita, la soltera, o el lenguaje de las flores, tres actos, de Federico García Lorca”, *La Vanguardia*, 14 de desembre de 1935, p. 9.
- Morales, María Luz (1973), *Alguien a quien conocí*, Barcelona, Ed. Juventud.
- Polo, Irene (2003), *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)*, Glòria Santa-Maria i Pilar Tur (eds.), Barcelona, Quaderns Crema.

Real Mercadal, Neus (2007), *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra*
Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Ribera Llopis, Juan M. (2007), *Projecció i recepció hispanes de Caterina Albert i Paradís, Víctor Català, i de la seva obra*, Girona, CCG Edicions.

Rodrigo, Antonina (1996), *Mujeres para la historia. La España silenciada del siglo XX*, Madrid, Compañía Literaria.

Voltes Bou, P. (1974), "La Vanguardia durante la Guerra Civil española", *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, XI, juliol: 41-52.

